

Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Karadeniz Technical University Journal of The Faculty of Divinity
issn: 2148-5011

KTÜİFD, cilt / volume: 4, sayı / issue: 2
(Güz / Autumn 2017): 183-213.

**Teşehhütte [Şahadet Parmağıyla İşaret Esnasında Diğer]
Parmakların Yumulması Hususunda Şüphenin Giderilmesi**
Eliminating The Doupts in The Matter of How to Use Index Finger During
The Sitting Position of Salaah.

Çev. 1: Şenol Saylan

Yrd. Doç. Dr., KTÜ İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim
Üyesi.
Asst. Prof., Karadeniz Technical University Faculty of Theology,
Department of İslamic Law.
Trabzon/Turkey
e-mail: senolsaylan@mynet.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0618-4907>

Çev. 2: Yusuf Yiğit

KTÜ İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi.
Undergraduate Student of Karadeniz Technical University Faculty of
Theology
Trabzon/Turkey
e-mail: yusufyigit4561@gmail.com.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Çeviri / Translation

Geliş Tarihi / Date Received: 1 Aralık / December 2017

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Aralık / December 2017

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Muhammed Emîn İbn Âbidîn, "Teşehhütte [Şahadet
Parmacağıyla İşaret Esnasında Diğer] Parmakların Yumulması Hususunda
Şüphenin Giderilmesi", çev: Şenol Saylan-Yusuf Yiğit, *KTÜİFD* 4, sy. 2, (Güz
2017): 183-213.

web: <http://dergipark.gov.tr/katuidf> | <mailto:ktuidf@gmail.com>

Copyright © Published by Karadeniz Teknik Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi. Karadeniz Technical University, Faculty of Theology,
Trabzon, 61080 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Teşehhütte [Şahadet Parmağıyla İşaret Esnasında Diğer] Parmakların Yumulması Hususunda Şüphenin Giderilmesi*

Muhammed Emîn İbn Âbidîn**

çev.: Şenol Saylan - Yusuf Yiğit

Öz

Bu bölüm, Muhammed Emîn İbn Âbidîn'in (ö.1252/1836) *Mecmûatu Resâili İbn Âbidîn* adlı eserinde yer alan "Ref'u't-tereddüt fî akdi'l-esâbi' inde't-teşehhüd me'a zeyliha" adlı risâlesinin çevirisidir. Söz konusu risalede İbn Âbidîn, namazda teşehhüt esnasında kelime-i şahadet okunurken işaret parmağının kaldırılmasının fikhî hükmü ile ilgili görüşleri ele alır. Risaleyi yazma gerekçesi olarak, kendi döneminde Hanefilerin "parmakları yummadan şahadet parmağını kaldırma" şeklindeki uygulamanın mezhepte tercih edilen görüşlere uygun olmamasını zikreden İbn Âbidîn, risalede Hanefî mezhebindeki konuyla ilgili tartışmalara değinir ve mezhebin muteber kaynaklarına müracaatla konuyla ilgili görüşünü temellendirmeye çalışır. İbn Âbidîn, risalenin sonunda ek olarak aynı konuda Molla Ali el-Kârî (ö.1014/1605) tarafından yazılmış "Tezyînü'l-ibâre li-tahsîni'l-işâre" adlı risalenin genişçe bir özetine yer verir.

Anahtar Kelimeler: *İbn Âbidîn, Teşehhüd, İşaret Parmağını Kaldırma, Ali el-Kârî, Hanefî Mezhebi*

Eliminating The Doubts in The Matter of How to Use Index Finger During The Sitting Position of Salaah

Abstract

This is the translation of the booklet named "Ref'u't-tereddüt fî akdi'l-esâbi' inde't-teşehhüd me'a zeyliha" which takes part in the Muhammed Emîn İbn Âbidîn's work named *Mecmûatu Resâili İbn Âbidîn*. In this text, İbn Abidin discusses the opinions about juridical rules on holding the fore finger while reading "eşhedü en lâilâhe illâllâh" at the sitting position in the pray. The reason for the writing of this booklet is, in the terms of İbn Abidin, Hanefis' practice of "holding the fore finger without closing other fingers" in the pray. This practice is unsuitable with the opinions of "mezheb". In this text, İbn Abidin talks about discussions in Hanefite school about the subject. Besides, he tries to base his opinion on the important sources in Hanefite school. At the end of the booklet, he gives place to a broad summary of text of Molla Ali el-Kârî (ö.1014/1605) named as "Tezyînü'l-ibâre li-tahsîni'l-işâre" as an appendix.

Key Words: *İbn al-Âbidîn, Teşehhüd, Holding the fore finger, Ali al-Qârî, Hanefite School*

* Bu makale Muhammed Emin İbn Âbidîn'e ait "Ref'u't-tereddüt fî akdi'l-esâbi' inde't-teşehhüd me'a zeyliha" başlıklı bir metnin çevirisidir. Metin için bk. Muhammed Emin İbn Âbidîn, "Ref'u't-tereddüt fî akdi'l-esâbi' inde't-teşehhüd me'a zeyliha", *Mecmûatu Resâili İbn Âbidîn* içinde (Dersaadet: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1325), 1:120-135.

** Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz b. Ahmed b. Abdürrahim el-Hüseynî ed-Dîmeşkî, İbn Âbidîn (ö.1252/1836). Bk.; Ahmet Özel, Hanefî Fikh Âlimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları (Ankara: TDV Yayınları, 2014), 356.

Varlıkların tamamının birliğine şahitlik ettikleri Allah'a hamdolsun. Salât ve selâm, O'nun apaçık mucizeler sahibi kulu ve resulünün, özellik ve kerametler sahibi ehl-i beyti ve ashâbının üzerine olsun. Salât ve selâm, göklerin ve yerin devamı müddetince [kiyamete kadar] devam etsin.

Bundan [besmele, hamdele ve salveleden] sonra günah ve hataların esiri Muhammed Emîn İbn Âbidîn [ö.1252/1836] -Mevlası onu bolca hibeleri ile kuşatsın- der ki: Bu, namazlardaki teşehhütte parmakları yumma ve şahadet parmağı ile işaret hususunda güvenilir imamlarımızın bazı sözlerini topladığım bir risaledir. Yüce âlimlerimiz apaçık delillerle, parmakları yumma ve şahadet parmağı ile işaretin birlikte yapılacağını tashîh¹ etmelerine rağmen, bu asrın Hanefî kuşağının bütün vakitlerde [parmakları] yummayı terk ederek, işaretle yetindiklerini görmem, beni bu risaleyi toplamaya sevk etti. Ve onu "*Teşehhüt esnasında parmakların yumulması hususundaki şüphenin giderilmesi*" olarak isimlendirdim. Yerin ve göğün yaratıcısından hüsn-i niyet, güzel işleri tamamlayarak ve dereceleri yükselterek huzura ulaşmayı ve ölüm esnasında son sözümü, her iki şahadet kelimesi kılmasını ümit ederim. Zira O, dualara yakın olan, duaları işiten ve icabet edendir.

İmam, Hafizuddin en-Nesefî,² *el-Kenz* metninde şöyle söyler:

Kişi ikinci rekâtın her iki secdesini tamamladıktan sonra sol ayağını yatırıp üzerine oturur ve sağ ayağını diker, parmaklarını [dizlerinin üstüne] uzatır.

Metinlerin³ ibarelerinin çoğunluğu da bu şekildedir. Bu ibarelerden akla gelen ilk mana şudur: Kişi, şahadet lafzını telaffuz esnasında parmaklarını yummaksızın ve işaret etmeksizin, teşehhüdün başından

- 1 Fakih tarafından fikhî rivayet veya görüşlerden en doğru ve tercihe şayan olanının belirtilmesi. Tashîh lafızları ve tashîh edilmiş görüşlerin hiyerarşisi için bk. İbn Âbidîn, *Hanefilerde Mezhep Usûlü*, trc. Şenol Saylan (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 218-230. (Mütercim tarafından eklenen dipnotlar sadece rakamla, müellife ait metinde yer alan dipnotlar ise dipnot numarasının yanına * işareti koyularak belirtilmiştir.)
- 2 Ebu'l-Berekât Hâfizuddîn Abdullah b. Ahmet, en-Nesefî. Nesef'te doğdu. Bağdat seyahati dönüşü Rebiülevvel 710 tarihinde İzâc'da (Huzistân) vefat etti. Müellifin *el-Kenz* adlı eseri, *el-Muhtâr*; *el-Vikâye* ve *Mecmeu'l-bahreyn* adlı eserlerle birlikte Hanefi mezhebinde "*Mutânu erba'a*" diye anılan dört muteber kitabı oluştururlar. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 122.
- 3 Metinlerden kasıt, Zahirurivâye olan sahih görüşleri nakletmeyi konu edinen *el-Bidâye*, *Kudûrî*, *el-Kenz*, *el-Muhtâr*, *el-Vikâye*, *en-Nukâye*, *el-Mültekâ* ve *Mecmeu'l-bahreyn* gibi eserlerdir.

sonuna kadar parmaklarını [dizlerinin üstüne] uzatır. Fetâvâ sahiplerinin (*Ashâb-ı Fetâvâ*)⁴ pek çoğu, fetvanın bu yönde olduğu hususunda açıklama yapmıştır.

Muhakkik Sadruşşerîa'nın⁵ sözünün zâhiri, onun bu görüşü seçtiğini gösterir. Zira O, *el-Vikâye*⁶ olarak isimlendirilen metninde şöyle söyler:

Kişi, parmakları açık ve kibleye doğru yönelmiş şekilde ellerini dizlerinin üzerine koyar.

el-Vikâye şerhinde [Sadruşşerîa es-sâni]⁷ ise şöyle söyler:

Bu görüşe eş-Şâfiî'nin⁸ (rh.t.) muhalefeti vardır. Çünkü Şâfiî'ye göre sünnet olan, serçe ve yüzük parmaklarını yumup, orta parmakla başparmağın halka şeklinde yapılması ve her iki şehadeti telaffuz esnasında işaret parmağıyla işaret etmektir. Aynı şekilde buna benzer bir görüş bizim âlimlerimizden de gelmiştir.

Allâme Tumurtâşi [ö. 1004/1595],⁹ *et-Tenvîr* metninde şöyle söyler:

Kişi şehadeti [telaffuz] esnasında şehadet parmağı ile işaret etmez. Fetva da bunun üzerindedir.

et-Tenvîr'i şerh eden Allâme eş-Şeyh Alâuddîn [ö. 1098/1687]¹⁰ ise şöyle der:

-
- 4 Erken dönem mezhep ehlinde (mütekaddimûn) rivayet bulunmayan konularda sonraki dönem müctehitlerin (müteahhirûn/meşâyih) karşılaştıkları yeni meselelerle ilgili olarak ürettikleri çözümleri ihtiva eden eserlere fetâvâ, nevâzil, vâkiât, bu tür eserler telif eden fakihlere de ashâb-ı fetâvâ denir.
  - 5 Burhânüşşerîa Mahmûd b. Sadruşşerîa el-Evvel Ubeydullah el-Mahbûbî el-Buhârî (VII-VIII/XIII-XIV yy.). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 117.
  - 6 *Vikâyetü'r-rivâye fi mesâil-i'l-Hidâye*, Hanefî mezhebinde "mutunu erbaa" diye anılan dört muteber kitaptan biridir.
  - 7 Ubeydullah b. Mesud el-Mahbûbî, Sadruşşerîa es-Sâni. (ö.747/1346) *Şerhu'l-Vikaye, en-Nukâye, et-Tenkîh* ve şerhi *et-Tavdîh* adlı eserleri vardır. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 132.
  - 8 Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî. Şâfiî mezhebinin kurucu imamı kabul edilen fakih. (ö.204/820). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 375.
  - 9 Şemsuddîn Muhammed b. Abdullah et-Tumurtâşi el-Ğazzî. (ö.1005/1598). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 282.
  - 10 Alâuddîn Muhammed b. Ali el-Haskefi (ö.1088/1677). İbn Âbidin tarafından "şarih" sözü karinesiz olarak kullanıldığında Haskefi kastedilir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 315.

el-Velvâliciyye,¹¹ *et-Tecnîs*,¹² *Umdetü'l-müftî*¹³ ve fetâvâların çoğunda da böyledir. Ancak mutemed olan, şârihlerin özellikle de el-Kemal [ö. 861/1457],¹⁴ el-Halebî [ö. 956/1594],¹⁵ el-Behnesî [ö. 986/1578],¹⁶ el-Bâkânî [ö. 1003/1594],¹⁷ Şeyhulislâm el-Cedd ve bunların dışında kalan müteahhirünun¹⁸ tashîh ettiği görüş, işaret edileceği görüşüdür. Çünkü Efendimiz (sav)'in yapmış olduğu bir fiildir. Onlar bu görüşü [İmam] Muhammed [189/805]¹⁹ ve el-İmam'a [Ebû Hanife'ye]²⁰ nispet ederler.

*Dürerü'l-bihâr*²¹ metninde ve onun şerhi olan *Ğuraru'l-ekzâr*'da²² şöyle de-

- 11 Ebû'l-Feth Abdurreşid b. Ebî Hanife b. Abdürrezzak el-Velvâlicî'nin (ö.540/1146) telif etmiş olduğu eserdir. Sadruşşehid'in eserinden istifadeyle ve İmam Muhammed'in eserinden fetva ehli için gerekli bazı faydalı bilgiler ve mühim vakiaları ilave ederek telif etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 71.
- 12 *et-Tecnîs ve'l-mezîd fi'l-fetâvâ*, Burhaneddin el-Merğînânî'nin (ö.593/1197) telif etmiş olduğu vakîât türü eser. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 88.
- 13 *Umdetü'l-müftî ve'l-müstefî / Umdetü'l-fetâvâ*, Sadruşşehid Ebû Muhammed Hüsâmüddin Ömer b. Abdülaziz b. Ömer b. Maze el-Buhârî'nin (ö.536/1141) telif etmiş olduğu eserdir. Eser, en çok vuku bulan meseleleri el alır. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 66.
- 14 Kemâluddîn Muhammed b. Abdolvâhid el-Hümâm es-Sîvâsî el-İskenderî. (ö.861/1457).15. Aslen Sivas'lıdır. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 183.
- 15 Burhânuddîn İbrahim b. Muhammed el-Halebî (ö.956/1549). Halep'de doğmuş, İstanbul'da vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 247.
- 16 Necmüddin Muhammed b. Şemsüddin Muhammed b. Recep el-Behnesî ed-Dımaşkî (ö.986/1578). Behnes asıllı olup Şam'da doğmuş ve orada vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 267.
- 17 Nureddin Mahmud b. Berekât el-Bâkânî ed-Dımeşkî (ö.1003/1594). Şam'da doğmuş ve orada muhtelif medreselerde ders vermiştir. Aynı zamanda kitap ticaretiyle de uğraşmıştır. Şam'da vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 278.
- 18 Sonraki dönem fukahâsı, Hanefî mezhebinde genellikle Halvânî'nin vefatından (452/1060) sonra gelen fakihler için kullanılır.
- 19 Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî (ö.189/805). Ebû Hanife'nin önde gelen talebelerinden. 132 yılında Vâsit'te doğmuş, 189 yılında Rey'in Renbeveyh köyünde vefat etmiştir. Hanefî mezhebinin ana kaynaklarının tedvininde en önemli rolü oynar. İlk ve en hacimli eseri *el-Asl* olup, *el-Mebsût* diye de bilinmektedir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 24.
- 20 Ebû Hanife Numan b. Sabit. Hanefî mezhebinin kurucusu (ö.150/767). 80 yılında Küfe'de doğmuş, 150 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 9.
- 21 *Dürerü'l-bihâr fi mezâhibi'l-erbaati'l-ahyâr*, Şemseddin Muhammed b. Yusuf el-Konevî'nin (ö.788/1386) telif etmiş olduğu meşhur ve muhtasar bir fıkıh kitabıdır. Mezhep imamlarının ittifak ve ihtilaf ettiği meselelere ayrı ayrı işaret edilmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 156.
- 22 Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Buhârî (ö.850/1446). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 179

nir: “Bize göre müftâbih olan görüş, bütün parmakları açarak işaret edileceği görüşüdür.”

eş-Şürunbulâliyye'de²³ *el-Burhân*'dan²⁴ naklen [şöyle denir]: “Es-sahîh” olan görüş, kişinin sadece şehadet parmağıyla işaret etmesidir, nefiy esnasında şehadet parmağını kaldırır, [121] ispat anında da indirir. “Es-sahîh” ifadesinden hareketle “işaret edilmeyeceği” anlamını dışarıda bıraktık, çünkü bu rivayet²⁵ ve dirayete²⁶ muhaliftir. “Şehadet parmağıyla” ifadesi ile de “işaret esnasında (parmakların) yumulacağı” manasını dışarıda bıraktık.

el-Aynî'de²⁷ *et-Tuhfe*'den²⁸ naklen “el-esahh” olan görüşün, işaret etmenin müstehap olduğu, *el-Muhît*'te²⁹ ise sünnet olduğu görüşüdür. Şeyh Alâud-dîn'in -Yüce Allah ona rahmet etsin- sözü sona erdi.

Konunun özeti: [Parmakları] yumma olmaksızın işarete itimat etmek zamanımızdaki insanların benimsediği görüştür. Fakat bu görüş, mezhep kitaplarından muttali olduğum şeye muhaliftir. [Mezhep kitaplarında meşayih] iki görüş zikretmiştir: Birincisi “hiç işaret etmemek”, ikincisi ise “parmakları yumarak işaret etmektir.”

[Şeyh Alauddin'in] *Dürerü'l-bihâr* ve şerhine nispet ettiği söze gelince; senin de ileride kavrayacağı gibi, benim [*Düreru'l-bihâr*'da] gördüğüm söz, onun nispet ettiği sözün hilafıdır.

el-Burhân'ın ibaresine gelince; onunla mezhep kitaplarının çoğunluğunda olan görüş arasında bir çelişki yoktur. Şimdi mülk sahibi ve kendisine ibadet edilenin yardımıyla maksadın ortaya çıkması için âlimlerimizin ibarelerinden kavraması bize kolay gelenleri zikredeceğiz.

23 *İmdâdü'l-fettâh*, Ebü'l-İhlâs Hasan b. Ammar eş-Şürünbülâlî'nin (ö.1069/1659) *Nûru'l-îzâh* adlı kendi eserine yaptığı şerh. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 302

24 Burhaneddin et-Tarâblûsî'nin (ö.922/1516) *Mevâhibu'r-rahman* adlı kendi eserine yaptığı şerh. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 228.

25 Önceki fakihlerden konuyla ilgili aktarılan ibareler.

26 Müçtehidin içtihad ve istinbatı ile elde ettiği sonuç.

27 Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmud b. Ahmed, el-Aynî el-Ayıntâbî (ö.855/1451). bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 181.

28 *Tuhfetü'l-fukahâ*, Alaaddin es-Semerkindî'nin Kudûrî'nin muhtasarına dayanarak telif ettiği eseri. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 70.

29 *el-Muhîtü'l-Burhânî*, Burhaneddin Mahmud b. Ahmed el-Buhârî'nin (ö.616/1219) zâhiru'r-rivâye, nevâdir ve vakîât görüşleri sırayla ihtiva eden eseri. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 97.

Biz deriz ki: *Münyetü'l-musallî*'de [el-Kaşgârî]³⁰ şöyle dedi:

Kişi her iki şahadete ulaştığı vakit, şahadet parmağıyla işaret eder. *el-Vakûât*³¹ kitabında şöyle denir: "İşaret etmez. Şayet işaret ederse, serçe ve yüzük parmağını yumar, orta parmak ile başparmağı halka yapar ve şahadet parmağını kaldırır."

Münyetü'l-musallî'de bu ifadeden önce aynı şekilde [yazarı] şöyle dedi:

Kişi ellerini dizlerinin üzerine koyar ve parmaklarını tam değil de normal bir şekilde aralar.

Münyetü'l-musallî'nin şârihi el-Burhan İbrahim el-Halebî dedi ki:

Bu bize göredir. Şâfiî'ye göre ise kişi, sol elin parmaklarını açar, sağ elin parmaklarını ise şahadet parmağı dışında kapatır. [Onun dayanağı] Müslim'in İbn Ömer'den -Allah her ikisinden de razı olsun- rivayet ettiği [şu hadistir]: "*Rasulullah [s.a.v] teşehhütte oturduğu vakit, sol elini sol dizi üzerine, sağ elini de sağ dizi üzerine koyarak elli üç [sayısını gösterecek şekilde parmaklarını] yumar ve şahadet parmağıyla işaret ederdi.*"³²

Bizim [dayanağımız] et-Tirmizî'nin Vâil'den rivayet ettiği şu hadistir: "*De-dim ki ben Rasûlullah'ın (s.a.v) namazına bakacağım. Teşehhüde oturduğu vakit sol ayağını yatırdı. Sol elini sol dizinin üzerine koydu ve ayağını dikti. Hiçbir söz ziyade etmeksizin bunları söyledi.*"³³

Müslim'in rivayetinde zikredilen bağlamadan/yummadan murat, işaret esnasındaki yummadır, teşehhüdün tamamında değil. Görülmüyor mu ki Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmektedir: "*Sağ avuç içini sağ dizine koyar, bütün parmaklarını yumar, başparmağı takip eden [şahadet] parmağıyla işaret eder.*"³⁴

Şüphesiz parmakları yummakla beraber avuç içini diz üzerine koymak, hakiki manada gerçekleşmez. Bununla kastedilen önce avuç içini koyup, daha sonra işaret esnasında parmakları yummaktır. Bu, işaretin keyfiyeti hususunda İmam Muhammed'ten rivayet edilendir. O şöyle dedi: "Serçe

30 Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed, Sedîduddin el-Kaşgârî (ö.705/1305). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 121.

31 Ebû'l Abbâs Ahmed b. Muhammed en-Nâtîfî (ö.446/1054). Mezhep fukahası ile ilgili fukaha tasnifinde "ashâb-ı tercih" grubundan sayılmıştır. Bağdat'da yaşayıp orada ders vermiş, Rey'de vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 51.

32 Müslim, "Mesâcid", 115.

33 Tirmizî, "Salât", 102.

34 Müslim, "Mesâcit", 116.

parmağını ve onu takıp eden [yüzük] parmağını yumar. Orta parmakla başparmağı halka yapar. İşaret parmağını dik tutar.”

el-Emâlî'de Ebû Yusuf' tan [182/798]³⁵ aynı şekilde aktarılır. Bu, işaretin doğru yapılmasının bir parçasıdır. Hiç bir zaman işaret etmeyeceği [görüşü] meşâyih'in birçoğundan, rivayet edilmiş, *el-Hulâsa*'da³⁶ da tashîh edilmiştir. Bu, hem dirayet hem de rivayete aykırıdır. Dirayete gelince; sahih hadiste aktarılan ifadede, işaretten başka bir anlama yer yoktur. Rivayet ise İmam Muhammed'in işaretin keyfiyeti hususunda zikrettiğidir. Bu, onun ve Ebû Hanife'nin görüşüdür, *en-Nihâye*³⁷ve diğer kitaplarda zikredilmiştir.

Necmeddin ez-Zâhidî [ö. 658/1260]³⁸ şöyle demiştir: [Şahadet parmağıyla işaret etmenin] sünnet olduğu hususunda ashabımızın tümünden, keza Kûfeli ve Medinelilerden gelen rivayetler ittifak ettiği, bu konudaki âsâr ile haberler çok fazla olduğu için, [122] bununla amel etmek daha evlâdır.

Daha önce geçen halka yapmanın keyfiyetini fakîh Ebû Cafer [ö. 362/973]³⁹ zikretti ve *el-Câmiu's-sâğîr*'de şöyle dedi: Onun dışındaki ashabımız “53 [rakamını gösterecek şekilde] işaret eder” dedi. Bu, İmam Müslim'in rivayetinin sarih anlamına uygundur.

53 akdetmenin niteliği şöyledir: Kişi orta, serçe ve yüzük parmağını yumar. Başparmağının ucunu, orta parmağının orta mafsalinin kenarına koyar. *el-Halvânî*'den⁴⁰ gelen rivayette ise işaretin niteliği şöyledir: Kişi nefy esnasında parmağını kaldırır. İspat esnasında da indirir. Bunu nefy

---

35 Ebû Yusuf Yakup b. İbrahim el-Kûfî el-Ensârî (ö.182/798). Ebû Hanife'nin en büyük talebesi. Kûfe'de doğmuştur. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî kendisinden tahsil görmüştür. Bağdat'da vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 20.

36 *Hulâsatü'l-fetâvâ*, İftihâruddin Tâhir b. Ahmed el-Buhârî'nin meşhur ve mutemed görüşleri içeren eseri. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 72.

37 Husâmuddin Hüseyin b. Ali es-Siğnâkî'nin (ö.714/1314) *el-Hidâye*'nin önemli şerhlerinden biri olup Suyutî'nin belirttiğine göre aynı zamanda *el-Hidâye*'nin ilk şerhidir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 126.

38 Ebu'r-Recâ Necmuddîn Muhtar b. Mahmut ez-Zahidî, el-Ğazmînî (ö.652/1254). İtikat bakımından mutezili olan Zâhidî'nin eserlerinde zayıf rivayetler çok olup diğer muteber fıkîh kitaplarıyla mutabık olmadıkça muteber addedilmez. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 107.

39 Ebû Câfer Muhammed b. Abdullah el-Belhî el-Hinduvânî (ö.362/973). İlminin çokluğundan dolayı Küçük Ebû Hanife denirdi. Buhara'da vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 43.

40 Ebû Muhammed Abdülaziz b. Ahmed, Şemsüleimme el-Halvânî (ö.452/1060). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 53.

ve ispata işaret için yapar. Kişinin her iki şahadet parmağıyla işaret etmesi mekruhtur. Bu kerahetin sebebi, et-Tirmizî ve en-Nesâî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri şu hadistir: "Adamın biri her iki işaret parmağıyla işaret ediyordu. Bunu gören Rasulullah (sav) o zata "tek yap, tek yap" dedi."

el-Burhân el-Halebî'nin sözü bitti.

İmam es-Sıgnâkî [ö. 711/1311], *el-Hidâye* şerhi *en-Nihâye*'de şöyle demiştir:

"... Sonra namaz kılan kişi, "eşhedü en lâilâhe illallah" sözüne ulaştığı zaman işaret eder mi yoksa etmez mi? Meşâyihimizden bazıları "işaret etmez, çünkü işarette kendisine ihtiyaç olmayan fazlaca bir kaldırma vardır" demiştir. Dolayısıyla işareti terk etmek daha evladır. Zira namaz sekine ve vakar üzerine kuruludur. Bazıları ise "şahadet parmağıyla işaret eder" demiştir.

Muhammed b. Hasan *Kitâbu'l-Meşiha*'da bu konuda şöyle yazmıştır: Resulullah'tan bize aktarılmıştır ki o bu şekilde yapıyordu yani işaret ediyordu. Sonra [İmam Muhammed] şöyle demiştir: Biz Allah Resulü'nün (s.a.v.) yaptığını yapar, O'nun fiilini esas alırız. Bu, Ebû Hanîfe'nin ve bizim sözü müzdür.

Sonra işareti nasıl yapar? [İmam Muhammed] şöyle demiştir: Serçe parmağını ve onu takip eden [yüzük] parmağını yumar. Orta parmakla baş parmağı halka yapar. Şahadet parmağı ile de işaret eder.

Fakîh Ebû Cafer el-Hinduvânî de Allah Resulü'nün bu şekilde işaret ettiğini rivayet etmiştir. Sanki O, dört parmağını yummakla tevhid manasını gerçekleştirmek için başka bir parmağı değil şahadet parmağını dik tutmayı kastetmiştir. Şeyhü'l-İslâm'ın⁴¹ *Mebûsût*'unda da bu şekildedir.

İmam el-Kasânî [ö. 587/1191], *et-Tuhfe* şerhi *el-Bedâi*'de⁴² şöyle söyledi:

Ashabımızdan bazıları, [şahadet parmağıyla] işaret etmez, çünkü bunda eli [dize] koyma sünnetini terk vardır. Onlardan bazıları da, [şahadet parmağıyla] işaret eder» demiştir. Zira Muhammed b. Hasan *Kitâbu'l-meşiha*'da şöyle demiştir: Rasulullah'tan (s.a.v.) bize aktarılmıştır ki o parmağıyla işaret ediyordu. Biz Allah Resulü'nün (s.a.v.) yaptığını yapar, O'nun fiilini esas

41 Ebubekir Muhammed b. Hüseyin, Hâherzâde (ö.483/1090). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 58.

42 *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Alâuddin Ebûbekir b. Mesud el-Kâsânî (ö.587/1191). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 84.

alırız. Bu, Ebû Hanîfe'nin ve bizim sözümüzdür.

Sonra nasıl işaret edileceğine gelince; Ehl-i Medine "kişi 53 akdeder ve şahadet parmağı ile işaret eder" demiştir. Ebû Cafer el-Hinduvânî de "serçe ve yüzük parmağını yumar, orta parmakla başparmağı halka yapar ve şahadet parmağı ile işaret eder" şeklinde zikretmiş ve "Nebi de (s.a.v.) böyle yapıyordu" demiştir.

ez-Zahîretü'l-Burhâniye'de [yazarı]⁴³ şöyle demiştir:

Sonra kişi teşehhüde başlayıp "eşhedu en lâilâhe illallah" sözüne ulaştığında sağ elinin işaret parmağıyla işaret eder mi? Bu mesele *el-Asl*'da zikredilmemiştir. Meşâyih ise bu konuda ihtilaf etmiştir. Kimisi "işaret etmez, zira namaz sekinet ve vakar üzerine kurulmuştur" demiştir. Kimisi de "işaret eder" demiştir. İmam Muhammed rivayetü'l-usûl⁴⁴ dışında, Nebi (s.a.v.)'den işaret ettiğine dair bir hadis zikretmiştir. Muhammed (r.h) "biz Nebi (s.a.v.) yaptığını yaparız, bu, Ebû Hanîfe'nin ve bizim sözümüzdür" dedi.

Sonra işaret esnasında nasıl işaret edilir? Fakih Ebû Cafer'den şöyle aktarılır: Kişi serçe ve yüzük parmağını yumar, [123] orta parmağını başparmağıyla halka yapar ve şahadet parmağıyla da işaret eder. Bu, Nebi'den (s.a.v.) böyle rivayet edilmiştir.

el-Hidâye şerhi *Mi'râcü'd-dirâye*'de⁴⁵ şöyle denir:

Meşâyihimizden bazıları "işaret etmez" demiştir. *ez-Zahîre*'ye göre bu, *zâ-hiru'r-rivaye* görüştür. Bazıları ise "işaret eder" dedikten sonra İmam Muhammed'in bahsi geçen ifadelerini ve mezkûr yummanın keyfiyetini zikretmişlerdir. Aynı şekilde Fakîh Ebû Cafer Allah Resulü'nün bu şekilde işaret ettiğini rivayet etti. Bu görüş, İmam Şâfiî'nin -Allah O'na rahmet et-

43 Burhânüddin Mahmud b. Ahmed el-Buhârî, bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 96.

44 Hanefî mezhebinde kurucu imamların, rivayet açısından kuvvetli ve açık, mezhepte yaygın olarak bilinen ve mezhepte temel kabul edilen görüşler bütünü. "Zâhirü'r-rivâye", "mesâilü'l-usûl" veya "el-usûl" olarak isimlendirilen bu görüşler İmam Muhammed eş-Şeybânî'nin *el-Asl* veya *el-Mebsût*, *el-Câmiu-s-sağîr*, *el-Câmiu'l-kebîr*, *es-Siyeru's-sağîr*, *es-Siyeru'l-kebîr*, *ez-Ziyâdât* adlı kitaplarında aktarılır. Bu kitaplar el-Hâkim eş-Şehîd Muhammed b. Muhammed el-Mervezî (ö.334/945) tarafından ihtisâr edilecek toplanmış ve *el-Kâfî* adı verilmiştir. Bu kitap da Şemşüleimme Serahsî (483/1090) tarafından *el-Mebsût* adlı otuz ciltlik kitapta şerhedilmiştir. Kurucu imamların bu kitaplarda yer almayan görüşler ise "nâdirü'r-rivâye" veya "gayrû zâhiri'r-rivâye" olarak isimlendirilir.

45 *Mi'râcü'd-dirâye* ilâ şerhi'l-Hidâye, Kıvâmuddin Muhammed b. Muhammed el-Kâkî (ö.749/1348). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 135.

sin- işaret konusundaki görüşlerinden (*vecih*) biridir.

Medine ehli “kişi 53 akdeder ve şahadet parmağı ile işaret eder” demiştir. Bu, İmam Şafi’nin görüşlerinden biridir. Ebû Cafer, «âlimlerimizin benim-sediği görüş daha uygundur. Çünkü bu görüş hadise uygundur ve namaz haline uygun olmayan hesap için parmakları kullanmaya benzememekte-dir. Dolayısıyla daha evlâdır» demiştir. Aynı şekilde Şeyhü’l-İslam’ın *Meb-sut*’unda da böyledir.

Şâfiî ashabının tetimmesinde [şu geçer]: Bizim için yani Şâfiî topluluğu için parmakları yummanın keyfiyeti konusunda üç görüş vardır.

1. Görüş: İşaret parmağı dışında bütün parmakları yumup işaret parma-ğıyla işaret etmesidir. Buna göre yummanın keyfiyeti hususunda iki vecih vardır. Bu iki vecihten birincisi, kişinin 53 akdeder gibi parmaklarını yum-masıdır. Bu, İbn Ömer’in Nebi (s.a.v)’den rivayetidir. İkinci vecih ise, kişi-nin 23 akdeder gibi parmaklarını yummasıdır. Bu ise İbn Zübeyr’in Nebi (s.a.v) ‘den rivayetidir.

2. Görüş: Kişi serçe, yüzük ve orta parmağı yumar, başparmağı ve işaret parmağını serbest bırakır. Bu da Ebû Hamîd es-Sâidi’nin Nebi (s.a.v) ‘den rivayetidir.

3. Görüş: Kişi serçe ve yüzük parmağını yumar. Başparmakla orta parmağı halka yapar. İşaret parmağı serbest bırakır. Bu da Vâil b. Hücr’ün Nebi’den [s.a.v] rivayetidir.

Bu rivayetler de gösteriyor ki Allah Resulü’nün uygulaması farklı farklıydı. Kişi [bu uygulamalardan] hangisini yaparsa yeterli olur. Şayet terk ederse de ona bir şey lazım gelmez.

el-Müctebâ’da⁴⁶ şöyle geçmektedir: Bu konudaki haberler, hadisler çok ol-duğu; şahadet parmağıyla işaret etmenin sünnet olması hususunda asha-bımızın tümünden, aynı şekilde Kûfeli ve Medinelilerden gelen rivayetler görüş birliği içinde olduğu için, bununla amel etmek, terk etmekten daha evlâ olmuştur. Sebabe ile [şahadet parmağı] işaret etmesi ise mekruhtur ve sebbabeyi hareket ettirmez.⁴⁷

46 Nesâî, Nesêî veya Nesevî diye de anılan Ebû Abdurrahman, zamanının en meşhur ha-dis otoritelerinden biriydi. Daha ziyâde naklî hadisleri derlediği *es-Sünenü’l-Kübrâ*’sı sahih ve illetli hadisleri de ihtiva etmekteydi. Sonra istek üzerine Nesâî bu kitabını sadece sahih hadisleri almak üzere ihtisar etti ve bu yeni eserine *el-Müctebâ* adını verdi.

47 * “Sebbâbeyi hareket ettirmez” sözünden maksat, (kişinin) teşehhüt esnasında onu kaldırıp indirmemesidir. Bu da mekruhtur. Çünkü onda (sebbâbeyi) kaldırma ve indirme sünnetini terk vardır.

Halvânî'den rivayet edildiğine göre; kişi "lâ ilâhe" esnasında parmağını kaldırır; "illâllah" esnasında ise indirir ki kaldırmak nefiy gibi, indirmek de ispat gibi olsun.

*Mi'racü'd-dirâye'*nin sözü bitti.

el-Allâme, el-Muhakkik, eş-Şeyh, Kemaleddin İbn Hümâm, *el-Hidâye* şerhi *Fethu'l-kadîr*'de şöyle söyler:

Müslim'de yer alan [rivayet şu şekildedir]: "Nebi (s.a.v), namazda oturduğu zaman sağ avucunu sağ dizine koyar, bütün parmaklarını yumar, başparmağı takip eden [şahadet] parmağıyla işaret ederdi. Sol avucunu da sol dizinin üzerine koyardı."⁴⁸

Şüphesiz parmakları yummakla beraber avucu [diz üzerine] koymak hakiki manada gerçekleşmez. Allah daha iyisini bilir ama kastedilen avucu koyup bundan sonra işaret esnasında parmakları yummaktır. İşaretin keyfiyeti hususunda İmam Muhammed'den rivayet edilen de budur. İmam Muhammed şöyle söyler: "Kişi serçe parmağı ve onu takip eden [yüzük] parmağını yumar. Orta parmakla başparmağı halka yapar ve işaret parmağını dik tutar."

el-Emâlî'de Ebû Yusuf'tan da böyle rivayet edilmiştir. Bu, [124] işaretin tashihi ile ilgili bir açıklamadır.

Âlimlerimizden çoğundan rivayet edilen, kişinin asla işaret etmemesidir. Bu ise dirayet ve rivayete muhaliftir. Bizim İmam Muhammed'den işaretin keyfiyeti hususunda naklettiğimiz şey, Ebû Hanife'nin görüşüdür. Her iki işaret parmağıyla işaret etmesi mekruhtur. Halvânî'den gelen rivayete göre; kişi "lâ ilâhe" esnasında parmağını kaldırır; "illâllah" esnasında indirir.

el-Kenz şerhi et-*Tebyîn*'de İmam Fahreddin ez-Zeylâî⁴⁹ şöyle demiştir:

Sağ eli koymanın keyfiyeti hususunda [imamlarımız] ihtilaf ettiler. Ebû Yusuf, *el-Emâlî*'de şöyle dedi: Kişi serçe parmağını yumar. Orta parmağıyla başparmağını halka yapar. İşaret parmağı ile işaret eder. İmam Muhammed ise şöyle zikretti: "Allah Resulü(s.a.v.) işaret ederdi ve biz de onun yaptığını yaparız, bu Ebû Hanife'nin de sözüdür." Meşâyıhtan birçoğu ise

48 Müslim, "Mesâcid", 116.

49 Ebû Muhammed Fahrüddîn Osman b. Ali ez-Zeylâî el-Barîf (ö.743/1343). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 132.

işareti uygun görmez. *Münyetü'l-Müftî*'de [yazarı]⁵⁰ işareti mekruh görmüştür. *el-Fetâvâ*'da [yazarı]⁵¹ "namazda sadece teşehhütte şahadet esnasında işaret vardır" demiştir. Bu görüş güzeldir.

Bu görüşün bir benzeri, el-Aynî'nin *el-Kenz* şerhinde de vardır.

Münyetü's-sağîr şerhinde [el-Halebî] şöyle demiştir:

Kişi şahadet esnasında işaret eder mi? Bu konuda bizim aramızda ihtilaf vardır. *el-Hulâsa* ve *el-Bezzâziyye*'de⁵² işaret etmeyeceği görüşü tashîh edilir. *el-Hidâye* şerhinde ise işaret edeceği görüşü tashîh edilir. *el-Mültekat*⁵³ ve diğerlerinde de böyledir.

İşaretin niteliği, kişinin şahadet esnasında sağ elinin baş ve orta parmağını halka yapıp, serçe ve yüzük parmağını yumması ve şahadet parmağı ile işaret etmesi şeklindedir. Veya orta, yüzük ve serçe parmağını yumar ve başparmağının başını, orta parmağının orta mafsalı üzerine koyarak 53 akdeder. Nefy esnasında işaret parmağını kaldırır ve isbat esnasında indirir.

Allâme Şemseddin Muhammedel-Kuhistânî [962/1554]⁵⁴ *Muhtasarü'n-Nukâye* üzerine yaptığı şerhte şöyle demiştir:

ez-Zâhidî'de olduğu gibi işaret etmemek, ashabımızın asıllarının zahiridir. *el-Muzmerât*,⁵⁵ *el-Velvâliciyye*, *el-Hulâsa* ve diğerlerinde olduğu gibi fetva da bunun üzerinedir (*aleyhi'l-fetvâ*). Ashabımızın tamamından gelen görüş işaretin sünnet olduğudur ki kişi sağ elinin başparmağı ve orta parmağını birinin ucunu diğerinin ucuna yapıştırarak halka yapar, "eşhedü en-lâ ilâhe illâllah" esnasında da işaret parmağıyla işaret eder.

50 Yusuf b. Ebî Said Ahmed es-Sicistânî (ö.639/1240). Sivas'ta vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 101.

51 Muhammed b. Muhammed, İbn Emîr el-Hâc el-Halebî (ö.879/1474). Halep'de doğmuş ve orada vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 196.

52 *Fetâva'l-Bezzâziyye*, Hâfızuddin Muhammed b. Muhammed el-Bezzâzî'nin (ö.827/1424) mezhep imamları ve sonraki fukahanın görüşlerini derleyen eseri. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 172.

53 *el-Mültekat fi'l-fetâva'l-Hanefiyye*, Nâsıruddin Muhammed b. Yusuf el-Hüseynî, es-Semerkandî (ö.556/1161). bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 172.

54 Şemsüddîn Muhammed b. Hüsâmüddîn el-Horasânî el-Kuhistânî (ö.962/1554). Kitapçılık yaparak geçinin sağlamıştır. Buhara'da vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 250.

55 *Câmiu'l-muzmerât ve'l-müşkilât*, Yusuf b. Ömer, Nebire-i Ömer'in (ö.832/1429) *Muhtasarü'l-Kudûrî* şerhidir. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 173

el-Halvânî'den gelen rivayete göre ise, kişi "lâ ilâhe" esnasında [şahadet parmağını] kaldırır, "illâllah" esnasında indirir. Bu nefy ve ispat gibidir. Fakîh Ebû Cafer'in dediği gibi serçe ve yüzük parmağını da yumar. *ez-Zâhidî*'de olduğu gibi diğer ashabımız "53 şeklinde akdeder" der.

el-Fetâva'z-Zahîriyye'de [yazarı]⁵⁶ şöyle demiştir:

Kişi teşehhüde başlayıp da "eşhedü en-lâ ilâhe illâllah" sözüne ulaştığı zaman, sağ elinin işaret parmağıyla işaret eder mi? Bu konuda meşâyih ihtilaf etmiştir. Sonra işaret esnasında nasıl yapar? Fakîh Ebû Cafer'den aktarıldığına göre; kişi serçe ve yüzük parmağını yumar, orta ile başparmağını halka yapar, işaret parmağı ile işaret eder.

Allame el-Konevî [ö.788/1386] *Dürerü'l-bihâr* metninde "53 akdedilmez, işaret de etmeyiz" demiştir. Fetva ise bunun hilafıdır.

Şeyh el-Buhârî [ö. 850/1446] ise *Ğurerü'l-efkâr* isimli şerhinde şöyle söyler:

Ey fakih! eş-Şâfiî'nin görüşlerinden birine uygun olarak İmam Ahmed'in [ö. 241/855]⁵⁷ 53 akdetmesi gibi sen de akdetme.⁵⁸ [125] Biz, tehlîl⁵⁹ esnasında sağ elin şahadet parmağı ile işaret etmeyiz. Bilakis daha önce geçen şeye binaen parmakları açık tutarız.

Münyetü'l-müftî isimli eserde "teşehhütte tehlîl esnasında sağ elin başparmağının kaldırılmasının mekruh olduğu" belirtilir. Bize göre el-fetvâ yani el-müftâbih bunun aksinedir. Yani işaret etmemenin aksinedir. Bu, eş-Şâfiî ve Ahmed'in söylediği gibi 53 şeklinde akdederek işaret etmektir.

el-Muhît'te [şöyle denir]: İşaret etmek sünnettir. Kişi nefy esnasında işaret parmağını kaldırır, isbat esnasında indirir. Bu, Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in görüşüdür. Bu konuda haberler (*ahbâr*) ve hadisler (*âsâr*) çok

56 Ebûbekr Zahîruddîn Muhammed b. Ahmed el-Buhârî (ö.619/1222). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 98.

57 Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö.241/855). Hanbelî mezhebinin kurucusudur. Bağdat'da doğup orada büyümüştür. Ebû Yusuf ve İmam Şâfiî'den tahsil görmüştür. Otuz bine yakın hadis ihtiva eden ve bizzat kendisinin derlediği el-Müsned adlı eseri vardır. Bağdat'da vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 529.

58 * Buhârî'nin "لا تعقد" sözü nehy ve meczum bir lafızdır (yani nehy-i hâzır sîgasıdır). Bununla İmam Ahmed'e muhalefetine işaret etmiştir. "ولا نشير" sözü ise muzari, merfû, olumsuz bir kelimedir. Bununla da İmam Şâfiî'ye muhalefetine işaret etmiştir. Bu (farklı sîgalar ile muhalefet etme) bu kitabın müellifinin istilâhıdır. Şöyle ki, kelamın sîgalarını değiştirmekle imamlara muhalefete işaret eder.

59 "Allah'tan başka ilah yoktur" anlamındaki "lâ ilâhe illâllah" tevhîd cümlesini söylemek.

tur. Bundan dolayı bununla amel etmek evlâdır.

Allâme Muhammed el-Behnesî, *el-Mültekâ* üzerine yazdığı şerhte⁶⁰ şöyle demiştir:

Sahih olan görüşe göre, kişi serçe ve yüzük parmağını yumup, orta parmağıyla başparmağını halka yaparak nefy esnasında işaret parmağını kaldırır, ispat esnasında indirir. *ez-Zahîriyye*, *Şerhu'n-Nukâye* ve benim şerhim *Dürerü'l-bihâr*'da da bu şekildedir. *Şerhu'n-Nukâye* ve *Münyetü'l-müftî*'de işaretin mekruh olduğu söylenmiştir.

Allame Şeyh Ömer İbn Nuceym,⁶¹*Kenzu'd-dekâik* şerhi *en-Nehru'l-fâik*'de şöyle demiştir:

[Parmakların] yayılmasının mutlak olarak zikredilmesinde, her iki şahadet esnasında serçe, yüzük ve onu takip eden [orta parmağı] yumup, orta parmakla başparmağı halka yaparak, şahadet parmağıyla işaret etmeyeceğine dair ima vardır. Bu, meşâyihimizin birçoğunun görüşüdür, *Ammetü'l-fetâvâ*'da belirtildiği gibi fetva da bunun üzerinedir (*aleyhi'l-fetvâ*). *Münyetü'l-müftî*'de [yazar] bunun mekruh olduğunu vurgulamıştır.

Fethü'l-Kadîr'de [İbn Hümâm] rivayet ve dirayete aykırı olduğu gerekçesi ile bu görüşü reddetmiştir. *Müslim*'de Allah Resulü'nün (s.a.v.) başparmağı takip eden [işaret] parmağıyla işaret ettiği rivayeti vardır. İmam Muhammed "biz Allah Resulü'nün (s.a.v.) yaptığını yaparız, bu Ebû Hanife'nin görüşüdür" demiştir.

el-Müctebâ'da [Nesâî] şöyle söyler: Bu konudaki haberler, hadisler çok olduğu; şahadet parmağıyla işaret etmenin sünnet olması hususunda ashâbımızın tümünden, aynı şekilde Kûfeli ve Medinelilerden gelen rivayetler görüş birliği içinde olduğu için, bununla amel etmek, terk etmekten daha evlâ olmuştur.

et-Tuhfe'de işaret etmenin müstehap olduğu belirtilir. Bu, en sahih görüştür (*el-esahh*) ve el-Aynî de bu görüştedir.

Allâme Muhakkik Şemseddin Muhammed İbn Emîr-i Hâc [ö. 879/1474], *Münyetü'l-musallî* üzerine yazdığı şerhte şöyle dedi:

el-Vakîât'da [yazar] "işaret etmez" demiştir. *el-Hulâsa*'da bu görüşün ter-

60 *Şerhu Mülteka'l-ebhur*, Behnesî'nin İbrahim el-Halebî'nin *Mülteka'l-ebhur* adlı eserine yaptığı şerh. bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 268.

61 Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhim, İbn Nuceym el-Mısırî (1005/1596). bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 281.

cih edilen (*el-muhtâr*) olduğuna dair ibare vardır. *el-Fetâva'l-kübrâ*'da⁶² fetvanın bu görüş üzere (*aleyhi'l-fetvâ*) olduğu belirtilmiş ve gerekçesini şöyle açıklamışlardır: İşarete ihtiyaç olunmayan fazladan bir kaldırma vardır. Dolayısıyla terk etmek daha evladır. Zira namazın temeli sükûnet ve vakar üzerine kurulur.

Derim ki: Sahih olan birincisidir [yani kişinin işaret etmesidir]. İmam Muhammed *Kitâbu'l-meşîha*'da Rasûlullah (s.a.v.)'den bir hadis zikreder ve şöyle söyler: Allah Resulü parmağıyla işaret ederdi. Biz de Nebi'nin (s.a.v.) yaptığını yaparız. Bu, Ebû Hanîfe'nin ve bizim görüşümüzdür. *el-Bedâi'*de [Kâsânî] bunu zikretmiştir.

ez-Zahîre ve *Şerhu'z-Zâhidî*'de “bu, benim ve Ebû Hanîfe'nin görüşüdür” ifadesi vardır. *el-İmlâ*'da Ebû Yusuf'tan da rivayet edilmiştir. Onun, İbn Ömer yoluyla Rasûlullah'tan yapmış olduğu rivayeti, biz daha önce *Sahîh-i Müslim*'den aktardık. Aynı şekilde İbnü's-Seken, *Sihâh*'ında⁶³ bu hadisi İbn Ömer'den tahric etmiştir. İbni Ömer şöyle demiştir: Allah Resulü (s.a.v), “başparmakla işaret etmek, şeytana demirden daha ağırdır” demiştir.

Yine İbn Ömer yoluyla Nebi (s.a.v.)'den gelen rivayette Allah Resulü [126] şöyle demiştir: “İşaret etmek şeytani uzaklaştırıcıdır.”⁶⁴

Dolayısıyla onların zikretmiş olduğu illetler zayıf kalıyor. *ez-Zâhidî*'nin şöyle dediğinde şüphe yoktur: Ne zaman ki şahadet parmağıyla işaret etmenin sünnet olduğu hususunda ashabımızın tümünden, aynı şekilde Kûfeli ve Medinelilerden gelen rivayetler ittifak etmiş ve bu konudaki hadisler, haberler çok olunca bununla amel etmek daha evlâ olmuştur.

Şayet kişi işaret ederse, serçe ve yüzük parmağını yumar, orta parmağı ile başparmağı halka yapar ve işaret parmağını kaldırır. Bu, *el-İmlâ*'da Ebû Yusuf'tan rivayet edilmiş ve Ebû Cafer el-Hinduvânî tarafından aktarılmıştır. *el-Bedâi'*de, “Nebi (s.a.v.) böyle yapıyordu” demiştir.

Derim ki: Aynen öyledir. Ebû Davud, el-Beyhâkî ve bu ikisi dışındakiler Vâil b. Hucr'dan (r.a.) tahrir etmişlerdir ki, Nebi (s.a.v.) teşehhüde oturduğunda serçe ve yüzük parmağını yumuyor, orta parmağıyla başparmağı halka yapıyor ve işaret parmağıyla da işaret ediyordu.

62 Sadruşşehîd Hüsamuddin Ömer b. Abdülaziz el-Buhârî (ö.536/1141). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 65.

63 *es-Sahîhü'l-müntekâ*, Ebû Alî Saîd b. Osmân b. Saîd b. es-Seken el-Bağdâdî (ö. 353/964). Hadis hafızı.

64 *Zahir olan مذعرة kelimesinin noktalı “د” ile olmasıdır. الذعر kökünden türemiştir. «Bir şeyden uzaklaştırmak» manasındadır.

“Serçe parmağı ve onu takip eden [yüzük] parmağı yumuyor, başparmak ve orta parmağı birleştiriyor, başparmağı takip eden [işaret] parmağı da kaldırıyor ve onunla işaret ediyordu” şeklinde *Sahîh-i İbn Hibbân*’da yer alan rivayetten muradın, *Sahîh-i Müslim*’de İbn Ömer’den nakledilen, “sağ avucunu sağ dizi üzerine koyar, parmaklarının tamamını yumar, başparmağı takip eden [işaret] parmakla da işaret ederdi” şeklindeki daha önceki rivayetle aynı olması uzak değildir.

el-Bedâi ve onun dışındaki eserlerde Medine ehlinde, [Rasulullah’ın] 53 akdettiği ve işaret parmağıyla da işaret ettiği nakledilir. *el-Câmiu’s-sağîr*’i tertip eden kişi ashabımızdan bir kısmından bunu nakletmiştir. Aynı şekilde İbn Ömer’den *Sahîh-i Müslim*’de geçen daha önceki şu rivayet de buna şahitlik ediyor: “*Nebi (s.a.v.) sağ elini sağ dizi üzerine koydu, 53 akdedip işaret parmağıyla işaret etti.*”

Muhtemeldir ki Rasulullah’ın bu yaptığı bir vakitte, daha önce geçen ise başka bir vakittir. Bunlardan her ikisi de caizdir ve güzeldir.

Şahadet parmağıyla işaretle birlikte 53 akdetme şöyle tefsir edildi: Başparmağını işaret parmağının bitiminde avuç içinin kenarına koyar.

en-Nevevî’nin [ö. 676/1277]⁶⁵ *Müslim Şerhi*’nde [şöyle denir]: Bilesin ki 53 akdeder sözünün şartı, ehl-i hesaba göre serçe parmağını yüzük parmağının üzerine koymasıdır. Burada kastedilen bu değildir. Bilakis kastedilen, serçe parmağını avuç içine kıvrmasıdır. Öyle olunca ehl-i hesabın 59 diye isimlendirdiği şekilde olur.

Âlimlerden bir kısmı “ihtimal ki evvelki zamanda hesap böyleydi” demiştir. Bir kısmı da “ehl-i hesaba indinde meşhur olan en-Nevevî’nin zikrettiği” demiştir. Ehli hesaptan bunu şart koşmayan kimseler de vardır. Allah daha iyisini bilir.

Uyarı: Sonra Şafiîlere göre, kişi “illâllah” sözünün hemzesine ulaştığında parmağını kaldırır. Bununla kastı, ispat kelimesi esnasında ihlâs ve tevhîddir. Bu konuda Haffâf (r.a.)’ın “*Nebi (s.a.v.) tevhîd için, şahadet parmağıyla işaret ederdi*” hadisi vardır. Bu hadisi el-Beyhakî zikretmiştir. Şemsü’l-eimme el-Halvânî (r.t.) şöyle demiştir: “Kişi parmağını “lâ ilâhe” sözü esnasında kaldırır, “illâllah” sözü esnasında da indirir. Dolayısıyla kaldırmak nefy, indirmek de ispat gibi olur.”

Derim ki: Bu güzeldir. Mezkûr hadise verilecek cevap ise, onun senesinde

65 Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahya b. Şeref, en-Nevevî ed-Dımaşkî (ö.676/1277). Büyük bir hadis hafızı ve zamanında Şâfiî fikhının en büyük otoritesiydi. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 412.

meçhul bir kişinin bulunması ve hadisin [Şafiîlerin] [127] zikrettiği şeye delâletinin zâhir olmamasıdır. Bilakis o, el-Halvânî'nin zikrettiği şeyde zâhirdir. Zira tevhîd, nefy ve ispattan oluşur. Dolayısıyla parmağın kaldırılması tevhidin iki parçasından birine işaretler ki o da ulûhiyeti Yüce Allah'ın dışındakilerden nefyetmektir. İşaret parmağının indirilmesi ise tevhîdin diğer kısmına işaretler ki o da ulûhiyetin sadece Allah'a sabit kılınmasıdır. Dolayısıyla onların "parmakla işaretle, tevhidin sadece ikinci kısmı olan ispata işaret gerçekleşir, parmağı indirmek faydadan hâlîdir" sözlerinin aksine, işaret parmağıyla yapılan işaret tevhidin tamamıdır. Zira onların bu sözü [hadiste geçen] "bununla tevhide işaret ediyordu" sözünün mutlaklığına muhaliftir. Zâhir anlamı dışına yormayı gerektirici bir şey bulunmadığı müddetçe lafzı zahirine hamletmek gereklidir. Burada da [zahir dışında bir şeye hamli gerektiren herhangi bir durum] yoktur.

Sonra Şâfiîler, "kişinin şahadet parmağı ile kible cihetine işaret etmesi sünnettir" demiştir. el-Beyhakî bu konuda Abdullah İbn Ömer'den (r.t.a.) "*bakışı işaretinin ötesine geçmez*" hadisini rivayet etmiştir.⁶⁶ Bu, *Sahîh-i İbn Hibbân*'da ve onun dışında da Nebî'den (s.a.v.) sabit olmuştur.

Derim ki: Bunların her ikisi de güzeldir. İhtimal ki meşâyihimiz birinciyi zikretmemelerinin ve ikinciyi açıkça söylememelerinin sebebi "teşehhüd oturduğunda kişinin bakışları kucağında olur" sözleri olsa gerek. En iyisini Allah bilir.

Şafiîlerden el-Mehâmili⁶⁷ şöyle demiştir: "İşaret esnasında kişinin işaret parmağını eğmesi sünnettir." [Şafiîlerden] bazıları da bunun [sünnet oluşunun] sebebi Malik b. Numeyr el-Huzâî'nin babasından rivayet ettiği şu hadistir demiştir: "*Ben Nebî'yi (s.a.v) sağ kolunu sağ uyluğu üzerine koymuş, işaret parmağıyla işaret ederken gördüm, parmağını biraz eğmişti.*"⁶⁸ Bu rivayeti Ebû Davud tahrîç etmiş, İbn Hibbân ve diğerleri tashih etmiştir.

Derim ki: Bu, [öğrenilmek] istenen şey hususunda sarîh değildir. İhtimaldir ki [bu sahabenin] parmağı o şekilde görmesi, [Resulullah'ın] işaret tamamlandıktan sonra parmağı indirmek için eğmesidir. Hatta zâhir olan da budur. En iyisini Allah bilir.

Bazı kısaltmalarla beraber Muhakkik İbn Emir-i Hâc'ın sözü sona erdi.

66 Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 2:190.

67 Ebû-l Hasan Ahmed b. Muhammed ed-Dabbî el-Bağdâdî el-Mehâmili. 368 yılında Bağdat'da doğmuştur. Mahmil ticaretiyle uğraştığı için bu nisbe ile anılmıştır. 415 yılında vefat etmiştir.

68 Ebû Davud, "Namaz", 991.

Bunlar, bu meselede imamlarımızın (r.t.) sözlerinden, şu anda toplamamı bana kolay gelenlerdir.

Özetle: Zâhiru'r-rivâye olan hiçbir zaman işaret etmemektir. Metinlerin ibarelerinden akla ilk gelen de budur. Üç imamımız, Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'den "kişinin teşehhüd esnasında işaret ettiği ve daha önce aktarılan keyfiyet hususundaki farklılıklar üzerine parmaklarını yumduğu" rivayet edilmiştir. Onların sözlerinin zâhiri gösteriyor ki; kişi parmaklarını yumduktan sonra daha açmaz, bilakis öylece bırakır. Çünkü bu rivayette söylenen şey parmakları yummaktır, bu yummadan sonra açmayı zikretmemişlerdir. Müteahhirûn da Nebi'den (s.a.v) rivayet edilen şeyi teyid etmek için bu rivayeti tercih ettiler.

Malumdur ki müçtehidin amel hususunda yapmış olduğu çalışmanın dayanağı, Rasulullah'tan (s.a.v) gelen sahih hadislerdir. Bu nedenle âlimler, imamımız İmam-ı Azam ve diğer imamların "*hadis sahih ise o benim mezhebimdir*" dediklerini naklederler. Hafız İbn Abdilber ve başkaları da bunu böyle nakletmiştir. Allah Resulü'nden bu konuda sahih bir rivayet olduğu için bununla amel etmek evlâdır. Bu sebeple İmam Muhammed "*biz Nebi'nin (s.a.v) yaptığıı yaparız, bu benim ve Ebû Hanîfe'nin görüşüdür*" demiş, rivayeti sahih olanı kendisinin ve hocası İmam-ı Azam'ın görüşü kılmıştır. Ve Ebû Hanîfe'nin görüşünü haber vermiş, [128] Allah Resulü'nden ve sâir müçtehid imamlardan nakledilene uygun olan bu rivayeti tercih etmiştir.

Başkaları hilafını tercih etse de muhakkak ki şârihler, işaret etmede "gereksiz fazladan bir iş" bulunduğu dair zikrettikleri şeye binaen işaret etmemeyi tercih etmeyi, ona itimat etmeyi tasrîh ederler. Bu, "fazladan bir iş" gerekçesi Nebi'den (s.a.v.) herhangi sahih bir şey nakledilmediğinde, işaret etmemenin sahih illeti olabilir. Ama Rasulullah'tan parmağı kaldırma konusunda sahih ve sabit haberler geldikten sonra, "fazladan bir iş" işaret etmemenin illeti olamaz. Çünkü nass bulunduğu re'ye yer yoktur. Bu sebeple Muhakkik İbn Emir Hâc "*onların illet olarak zikrettiği zayıf kalıyor*" demiştir.

el-Kâmûs'ta şöyle geçer:

"ed-Daîl (الضئيل)" kelimesi, "emîr" vezninde olup, "küçük, ince, zayıf, nahîf" manalarına gelir. "Tedâele" kelimesi, oturarak kendisini gizledi ve küçüldü manasına gelir, "ed-daûlet" kelimesi ise, -damme ile- zayıf manasına gelir.

Yani onların sahih nass karşısında illetlendirme için zikrettikleri zayıf ve küçüktür. Bu sebeple Muhakkik İbn Hümâm “*işaret etmemek dirayet ve rivayete terstir*” demiştir.

Şayet sen dersin: Metinlerdeki ve şerhlerdeki bilgiler birbirleriyle çeliştiğinde metinlerde bulunanlarla amel edilir. Metinlerde yer alan ibareler (*mansûs aleyh*) ise parmakları açmak şeklindedir.

Derim ki: Metinlerde yer alan “parmakları açma” ifadesini şerhlerde yer alan şu anlama hamletmek mümkündür: Parmakları açmaktan murat, teşehhüdün başında [açık tutmaktır]. Bu, şahadet lafızlarını telaffuz esnasında işaret etmenin ve parmakları yummanın sünnet oluşuna aykırı değildir. Böyle olunca metinlerin parmakları açmayı açıkça zikretmesinden maksat, efendimiz İmam Şâfiî’ye (r.t.) muhalefet için bir îmâdır. Âdet olduğu üzere bir kayıtle açıklık getirmek, söz sahibinin sözünden sözün hilafını dışarıda bırakmak içindir. Burada da böyle olmuştur. İmam Şâfiî parmakları yummanın, şahadet lafzını telaffuz esnasında değil, teşehhüt için oturulduğu andan itibaren sünnet olduğunu söylüyor. Bizim daha önce *en-Nihaye*’den aktardığımız “*sonra işaret eder mi ?*” sözü bunu ifade ediyor. Bunu parmakları açma ifadesine muhalif kılmamış, bilakis muhtemel anlamlarından biri kılmıştır. Daha önce aktardığımız, *el-Kenz*’in “*parmaklarını yayar*” sözünden sonra İmam ez-Zeylaî’nin zikrettiği “*sağ eli koymanın keyfiyeti hususunda ihtilaf ettiler...*” sözü de böyledir.

Özet: Gerek işaret etme gerekse işaret etmeme mezhepte sahih olan iki görüştür. İşaret etme görüşü, Şâri’ (s.a.v.)’den nakledilen sahih [habere] muvafıktır. Bu sebeple müteahhir âlimlerin çoğu bu görüşü tercih etmiştir. İşaret etmeme görüşü ise mezhep ehlinde nakil açısından en kuvvetli görüştür. Sen, anlattıklarımızdan öğrendin ki işaret etme görüşünde olan parmakları yummayı da benimsemiştir. Muhakkik İbn Hümâm ve Allame Burhan el- Halebî’nin “*bu yani yumma, işaretin tashihi-nin bir parçasıdır*” sözü de buna delalet ediyor. O ikisi, parmakları yumma görüşünün, işaret etme görüşünü tashihi bir parçası olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Öncesinde ise bunun, işaretin keyfiyeti hususunda İmam Muhammed’den rivayet edilen olduğunu da açıkça belirtmişlerdir. Bu da gösteriyor ki burada parmakları yummaksızın işaret etme yoktur. *Münyetü’l-musallî*’nin “*şayet işaret ederse parmakları yumar*” sözü, aynı şekilde *el-Bedâi*’nin “*sonra kişi nasıl işaret eder ?*” sözü, *ez-Zahîre*’nin “*sonra kişi işaret esnasında nasıl yapar ?*” sözü de buna delalet ediyor. Onların hepsi

işareti özel bir keyfiyette gerekli kılmışlardır ki o keyfiyet, Ebû Cafer'den nakledilen yummadır.

Şayet sen dersen: Onların Ebû Cafer'den naklettiği, Ebû Cafer'e özgü bir görüş olabilir.

[129] Derim ki: Buna *Mi'râcu'd-dirâye*'den aktardığımız "*Ebû Cafer, âlimlerimizin tercih ettiği görüş daha evladır dedi*" sözü ile cevap verilir. O, yummanın keyfiyetini âlimlerimize nisbet etti. Açıkça belirttikleri gibi [Âlimlerimiz ifadesi] mutlak olarak kullanıldığında üç âlimimiz; Ebû Hanife, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed murad edilir. Aynı şekilde bizim el-Burhânu'l-Halebî ve Muhakkik İbn Hümâm'dan naklettiğimiz, İmam Muhammed'in mezkûr keyfiyetin Ebû Hanife'nin görüşü olduğu hususundaki açık ifadeleri de böyledir. Yine el-Kuhistânî'den naklettiğimiz "*ashabımızın tamamından işaret etmenin sünnet olduğu görüşü gelmiştir ve kişi (işaret ederken) halka yapar...*" sözü de böyledir.

Böylece bilindi ki: Bizim parmakları yummaksızın işaret etme diye bir görüşümüz yoktur. Bilakis iki görüş vardır: Hiç işaret etmemek ve parmakları yumarak işaret etmek. *Dürrü'l-muhtâr*'da [Haskefî'nin] eş-Şurunbulâlî'nin *el-Burhân*'dan naklettiğine tabi olarak takip etmiş olduğu üçüncü görüşü hiç kimse söylememiştir ve bu görüşe güvenilmez. [Haskefî'nin] bu konuda *ed-Dürerü'l-bihâr* ve şerhinden naklen dayandığı şeye gelince; onda mevcut olan bunun hilafıdır. Onda mevcut olan şudur; "*müftâ-bih olan parmakları yummakla birlikte işaretler.*" *ed-Dürerü'l-bihâr* ve şerhi *Ğureru'l-efkâr*'ın sana duyurduğumuz ibaresi de böyledir. Bunun bir benzeri diğer şerhinde de vardır. el-Behnesî'nin *ed-Dürerü'l-bihâr*'ın iki şerhine isnad ettiği ibaresinde de bunun nakli geçti. *ed-Dürerü'l-bihâr* şârihlerinden duyduğumuz şey iki tanedir. Bunlardan birisi benim ondan naklettiğimdir. Diğeri ise Muhakkik İbn Hümâm'ın talebesi Allame Kasım b. Kutluboğa'ya [ö. 879/1474]⁶⁹ ait olan görüştür. Bu görüşün, *el-İs'âf* sahibi Şeyh İbrahim et-Tarâblusî'nin [ö. 922/1516] *el-Burhân* adlı eserinin ibaresinden başka dayanağı yoktur. Oysa o, tercih ehli ve tashih ehlinden değildir, bilakis müteahhir nakilci âlimlerden, onuncu asır ehlindedir. Onun sözü mütekaddimûn ve müteahhirûn şârihlerin çoğunluğunun sözüyle çelişirse, cumhurun söylediği ile amel edilir. *el-Burhan*'a bakıldı-

69 Ebû'l-Adl Zeynuddîn Kâsım b. Kutluboğa, es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî (ö. 879/1474). Türk asıllı olup Kâhire'de doğmuştur. Kemâleddîn İbn Hümâm'dan tahsil görmüştür. Kâhire'de vefat etmiştir. bk. Özel, *Haneî Fakihleri*, 199.

ğında, o bunu kendi anlayışıyla mı söyledi yoksa mezhep meşâyihinden birinden mi nakletti bilinir. Şayet biz onun bunu kendi anlayışıyla söylediğini bulursak, o zaman onun nakledilen şeye muhalefetini bilmiş oluruz ki bu, kabul edilmez. Şayet sözü bir kimseden nakli ise; sözünün, sadece mezkûr iki görüşü nakleden şerh ve metin ehlinde mezhep âlimlerinin çoğunun sözüne muarız olup olmadığına bakarız.

Fakat Allame Şeyh İbrahim el-Bîrî [ö. 1099/1688] *el-Eşbâh ve'n-nezâir* üzerine yaptığı şerhte⁷⁰ açıkça şöyle demiştir:

Bir meselede ihtilaf edildiğinde, çoğunluğun söylediği dikkate alınır.

En iyisini Allah bilir.

Sonuç: Kendisine ihtiyaç duyulmasına rağmen, kitaplarda nadir bulunması nedeniyle parmakları yummak suretiyle hesap işlemi yapmanın beyanı konusunda bilgi vermek gerekir. Zira bu, teşehhüd hadislerinde ve aynı şekilde *es-Sahîtheyn'*deki "*bugün yecüc ve mecücün seddinden şu kadar açıldı*"⁷¹ hadisinde zikredilmiştir.

90 akdetme ve [parmakla hesabın] bilinmesinin beyanı şu şekildedir: 1[rakamını gösterirken] serçe parmağını avuç içinin en yakın kısmına sıkı bir şekilde bükür. 2 [rakamını gösterirken] aynı şekilde yüzük parmağını da onunla beraber bükür. 3 [rakamını gösterirken] orta parmak ile birlikte ikisini de bükür. 4 [rakamını gösterirken] yüzük ve orta parmağı bükür ve serçe parmağını kaldırır. 5 [rakamını gösterirken] sadece orta parmağı bükür. 6 [rakamını gösterirken] sadece yüzük parmağını bükür. 7 [rakamını gösterirken] sadece serçe parmağını bükür ve onu başparmağın dibindeki etli kısma ulaşıncaya kadar uzatır. 8 [rakamını gösterirken] aynı şekilde onunla birlikte yüzük parmağını da yumar. 9 [rakamını gösterirken] aynı şekilde ikisiyle birlikte orta parmağı da yumar. 10 [rakamını gösterirken] işaret parmağının kenarını başparmağın iç kısmının ortasına koyar. 20 [rakamını gösterirken] başparmağı, işaret parmağı ile orta parmak arasına başparmağın tırnağı işaret parmağının iki büküm yerine gelecek şekilde sokar. 30 [rakamını gösterirken] işaret parmağının bir tarafını **[130]** başparmağının bir tarafına yapıştırır. 40 [rakamını gösterirken] başparmağın içini işaret parmağının dışına koyar. 50 [raka-

70 *Umdetü zevi'l-besâir li-halli mübhemâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir*, Burhânuddîn İbrahim b. Hüseyin, İbn Bîrî (Pîrîzâde), (ö.1099/1688). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 323.

71 Müslim, "Fiten", 2.

mını gösterirken] başparmağını rükû ediyormuş gibi bükür. 60 [rakamını gösterirken] işaret parmağını rükû şeklindeki başparmağın bir tarafına koyarak halka yapar. 70 [rakamını gösterirken] başparmağının bir tarafını işaret parmağını başparmağa doğru hafif kıvrımla birlikte işaret parmağının ortasına koyar. 80 [rakamını gösterirken] işaret ve başparmağı sanki ikisi de yaratılıştan yapışık gibi uzatılır. 90 [rakamını gösterirken] işaret parmağının bir tarafını dibine yapıştırır ve başparmağı üzerine kıvrır. Sonra hesap sol ele geçer ve 100'ü, 1 gibi akdeder.

Özetle: Sağ elden serçe, yüzük ve orta parmağı yummak birler için, işaret ve başparmağı yummak da yummanın keyfiyetini değiştirerek 10'lar için olur. Aynı şekilde sol elin serçe, yüzük ve orta parmağını yummak 100'ler için, işaret parmağı ve başparmağı yummak 1000'ler içindir. Netice olarak sağ elin gösterebileceği toplam rakam sayısı 99, sol elin gösterebileceği toplam rakam sayısı ise 9900'dür.

Bazı durumlarda, zikrettiğimiz keyfiyetlerin bazısında ihtilaf bulunabilir. Bu, ıstılahın ihtilafı gibi bir şeydir. En iyisini Allah bilir.

İşte bu, Allah Teâlâ'nın bu risaleden değersiz kulu Muhammed Âbidîn'e kolaylaştırdığı şeydir. Mevlası O'nu affetsin, ona temenni ettiği şeyi versin. Onu, anne babasını, hocalarını ve üzerinde hakkı olan kimse-leri mağfiret etsin. İlk ve son, açık ve gizli bütün hamdler sadece Allah'a mahsustur. Yüce Allah efendimiz Muhammed (s.a.v)'e, ailesine ve ashabına salât etsin. Bu risale, h.1236 senesinin Recep ayında tamamlanmıştır. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

[Zeyl]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Yüce Allah, efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v), O'nun ailesi ve ashabının tamamına salât eylesin.

Bundan [besmele, hamdele ve salveleden] sonra, Âlemlerin Rabbi-ne her daim muhtaç olan Muhammed Âbidîn -Allah kendisini, anne babasını ve bütün Müslümanları bağışlasın- der ki:

Ben daha önce bir risale derlemiş, onu "teşehhüd esnasında parmakların kaldırılması hususunda tereddüdün izale edilmesi" diye isimlendirmiş ve orada parmakları yumarak işaret etmenin sahîh olduğunu, imam-

larımızın tenkitten hâlî olan kitaplarından nakille, sarîh, kesin ifadelerle ve benzersiz, faydalı araştırmalarla ispat etmiştim. Daha sonra, kârîlerin, fakihlerin ve hadisçilerin sonuncusu, muhakkik ve müdakkiklerin seçkini, efendim Molla Ali el-Kârî'nin⁷² (ö.1014/1605) (r.a.) *Tezyînü'l-ibâre li-tahsîni'l-işâre* isminde bir risalesine muttali oldum. O risalede gördüm ki [üstat Ali el-Kârî], birçok değişik yollardan geldiğinden dolayı mütevatir olduğunu iddia ettiği sünnet-i seniyye'den ve fukahanın ibarelerinden getirdiği kuvvetli delillere dayanarak işaret etme rivayetini tercih etmiş. Fakat o, parmakları yummaksızın işaret etmenin de bize [Hanefiler] göre bir görüş olduğunu söylemiş ve razı olunacak bir şey olmadığına işaret etmiştir. Ben de bu risaleye bir ek olsun diye onun bazı önemli ibarelerini nakletmek istedim.

[Ali el-Kârî] şöyle dedi:

İşaretin kitaptan delili icmaen şu ayeti kerimedir: “Allah Resulü'nün size verdiği şeyi alın, yasakladığı şeyden de uzak durun ve Allah'tan sakının [Haşr, 7].” Yani ondan başkasına itaat etme hususunda [Allah'tan sakını- nız]. Yine Yüce Allah şöyle buyurdu: “Kim Resule itaat ederse şüphesiz Allah'a itaat etmiştir [Nisa, 4/80].”

[Bu konuda] sünnetten delil olarak birçok hadis-i şerif gelmiştir. Bunlardan biri, *el-Miškât*⁷³ sahibinin zikrettiği şu hadistir:

İbn Ömer'den -Yüce Allah her ikisinden de razı olsun- şöyle rivayet edildi: **[131]** “Rasullulah (s.a.v.) teşehhüde oturduğu zaman sol elini sol dizi üzerine, sağ elini de sağ dizi üzerine koyar, 53 [sayısını gösterecek şekilde parmaklarını] yumar, şahadet parmağıyla da işaret ederdi.”

Zikredilen yumma şöyle tefsir edilir: Kişi serçe, yüzük ve orta parmağı yumar. Başparmağını işaret parmağının köküne doğru götürür.

Bir rivayet de şöyledir: “Namazda oturduğu zaman iki elini dizlerinin üstüne koyar, sağ elinin başparmağını takip eden [işaret] parmağını kaldırır ve onunla işaret eder, sol elini ise sol dizi üzerinde açık bir şekilde tutardı.”

72 Ebu'l-Hasan Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî el-Herevî, (1014/1605), Başta fıkıh ve hadis olmak üzere kıraat, tefsir, akâid, kelam, tasavvuf, tarih, hat, dil ve edebiyat konularında derin bilgi sahibi Hanefî âlimi. Mekke'de vefat etmiştir. bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 288.

73 *Miškâtü'l-Mesâbîh*, Ferra el-Begavî'nin (ö.516/1122) *Mesâbîhu's-sünne* adlı eserini tamamlamak üzere Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hatib et-Tebrizî (ö.741/1340) tarafından yazılan eser.

Bunu İmam Müslim rivayet etmiştir.⁷⁴ Bu “parmakları yummaksızın şahadet parmağıyla işaret eder” görüşü, bazı imamlarımızın tercihidir.

el-Mişkât sahibi şöyle dedi: Abdullah b. Zübeyr'den (r.a.) şöyle nakledilir “*Resullulah (s.a.v.) oturduğu zaman dua eder, yani tahiyâtı okurdu. Sağ elini sağ dizi üzerine, sol elini de sol dizi üzerine koyar, başparmağını orta parmağına yapıştırarak işaret parmağıyla işaret ederdi. Sol elini de sol dizine lokma yapardı.*” Yani, sol dizini sol elin avuç içine girdirirdi. Ta ki sol diz, sol elin avuç içinde bir lokma gibi olsun. Bu da ilim ehlinin bazısının tercih ettiği görüştür. Aynı şekilde bunu İmam Müslim rivayet etti.

Vâil b. Hücr'ün Allah Resulü'nden rivayet ettiği hadiste şöyle demiştir: “*Sol elini sol uyluğuna koydu, sağ dirseğini de sağ uyluğuna sınırladı*”, yani sağ uyluğundan ayırarak tek kıldı. “*İki parmağını yumdu*” ki onlar serçe ve yüzük parmağıdır. “*Halka yaptı*” yani orta parmağıyla başparmağını halka gibi olacak şekilde tuttu. “*Sonra parmağını kaldırdı*” yani işaret parmağını. “*Ben Resulullah'ın parmağını hareket ettirdiğini ve işaret ettiğini gördüm*”, yani cumhura göre şahadet anında işaret parmağı ile bir kere işaret ettiğini.

İmam Malik'e göre ise işaret, tahiyatın başından sonuna pek çok defadır. Bunu, Ebû Dâvud, ed-Dârimî ve aynı şekilde en-Nesâî rivayet etmiştir.

Bu hadis, parmakları yumma ile işaret etme arasını uzlaştırma konusunda âlimlerimizin çoğunluğunun tercih etmiş olduğu kaynaktır. Onlar şöyle söyler: Kişi “*lâ ilâhe*” sözü esnasında işaret parmağını kaldırır “*illallah*” sözü esnasında da indirir. Bu, kaldırmanın nefye, koymanın da ispata uygun olması içindir. Tâ ki tevhîd ve birleme hususunda söz, fiile uygun olsun.

Abdullah b. Zübeyr'den nakledildiğine göre o şöyle demiştir: “*Nebi (s.a.v.) işaret ettiği zaman parmağını hareket ettirmiyordu.*” Bunu Ebû Dâvud ve en-Nesâî rivayet etmiştir. İmam Nevevi de “Bu hadisin isnadı sahihtir” demiştir.

Bu da gösteriyor ki Rasulullah, işaret için parmağını kaldırdığı vakit sadece bir kere hareket ettiriyordu. Âlimlerin çoğunluğunun görüşü de budur. İmam Azam bu âlimlerden biridir. Daha önce geçtiği üzere bu, İmam Malik'in görüşüne muhaliftir.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Bir adam her iki işaret parmağıyla işaret ediyordu. Rasulullah (s.a.v.) ona “*tek yap tek yap (ehhid)*”-ha'nın kesriyle diyerek tevhidi tekîd için tekrar tekrar emretti.

74 Müslim, “Mesâcit”, 113.

Tek parmakla işaret edilir. Çünkü kendisine işaret edilen zat tektir. 'Ehhid' kelimesinin aslı 'vahhit'tir. Vav harfi hemzeye çevrilmiştir. Bunu et-Tirmizî, en-Nesâî ve el-Beyhakî rivayet etmiştir.

Nâfi'den aktarıldığına göre; İbn Ömer (r.a.) namazda oturduğu zaman ellerini dizlerine koyar, işaret parmağıyla işaret eder, [132] gözüyle onu takip eder ve şöyle söylerdi: Resulullah (s.a.v.) "*bu, şeytana demirden daha ağır gelir*" dedi. Bunu, İmam Ahmed rivayet etmiştir.

Hadisin manası şudur: İşaret parmağıyla işaret etmek şeytana, savaşta demirden silah kullanmaktan daha ağırdır. Sanki namaz kılan kimse işaret etmekle şeytanın kendisini saptırma ve şirke düşürme arzusunu kesmektedir.

Bu *el-Miškât* sahibinin bu bapta zikretmiş olduğu hadislerdir. Daha birçok yollarla hadisler gelmiştir.

Bunlardan bir tanesi İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edilen şu hadistir: "*Rasulullah (s.a.v.) namazda oturduğunda sağ avucunu sağ dizi üzerine koyar, parmaklarının tamamını yumardı. Başparmağı takip eden [işaret] parmağıyla işaret ederdi. Sol elini de sol dizi üzerine koyardı.*" Bu hadisi Müslim, *el-Muvatta'*da İmam Mâlik, Ebû Dâvud ve en-Nesâî rivayet etmişlerdir.

El-Bâcî şöyle demiştir: Süfyân b. Uyeyne bu hadisi Müslim b. Ebî Mer-yem'den rivayet etmiş ve ilavede bulunmuş "*İşaret etmek şeytanı defeder. Sizden biriniz parmağıyla işaret ettiği sürece namazda hata yapmaz.*" demiştir.

El-Bâcî demiştir ki; İşaret etmenin manası hatayı ortadan kaldırmak ve vesvese veren şeytani da kovmaktır.

Denildi ki işaretin manası tevhîddir. Bunu [İmam] es-Suyûtî zikretmiştir.

Ben derim ki: İki rivayet arasında bir çelişki yoktur. Bilakis gerçek cem', manasının tevhîd için olmasıdır. Tevhîd ise şeytani vesvese vermekten, mümini gaflet ve hataya düşürmekten defetmeye sebeptir.

Vâil b. Hücr'dan rivayet edildiğine göre o, "*Rasulullah'ın (s.a.v.) namazda oturup sol ayağını yatırdığını, kollarını uyluklarına koyduğunu, işaret parmağıyla işaret ederek dua ettiğini*" görmüştür. Bunu en-Nesâî rivayet etmiştir.⁷⁵

Ebû Dâvud ve en-Nesâî'den gelen bir rivayete göre; [Resulullah] halka yapmıştır. Bir başka rivayette ise orta parmağıyla başparmağını halka ya-

75 Nesâî, "Sehv", 30.

pıp işaret parmağıyla işaret etmiştir.

Yine Vâil b. Hücr'dan gelen bir rivayette “*Sol elini sol dizine, sağ kolunu da sağ uyluğu üzere koyup işaret parmağıyla işaret etmiş, başparmağını orta parmağının üzerine koyup halka yapmış, diğer parmaklarını ise yummuştur.*” Bunu Abdurrezzâk rivayet etmiştir.

Aynı şekilde ondan gelen bir rivayete göre “*sağ dirseğini sağ uyluğu üzerine koyup parmaklarını yumdu ve üçüncüsünde halka yaptı.*”

Asım b. Kuleyb babasından, O da dedesinden rivayet etmiş dedesi şöyle demiştir: “*Rasulullah (s.a.v.) namaz kılariken yanına girdim. Sol elini sol uyluğu üzerine, sağ elini de sağ uyluğu üzerine koyup parmaklarını yumdu, işaret parmağını açtı ve bu esnada şöyle diyordu: Ey kalpleri evirip çeviren, kalbimi dinin üzere sabit kıl.*” Bunu et-Tirmizî rivayet etmiş,⁷⁶ Ebû Ya'lâ da ondan rivayet etmiştir. [Ebû Ya'lâ] hadiste geçen “açtı” kelimesi yerine “işaret parmağıyla işaret ediyordu” ifadesini kullanmıştır.

el-Beyhakî ve İbn Mâce sahîh bir isnatla “*Nebi'nin (s.a.v.) serçe ve yüzük parmağını yumup, orta parmağıyla başparmağını halka yaptığını*” rivayet etmişlerdir.

Molla Ali'nin risalesinde zikrettiği hadislerden nakletmek istediklerimiz burada bitti. Risalede daha fazla rivayet vardı, biz bu rivayetler içerisinde akt/yumma ifadesi bulunmayanları çıkardık.

[Molla Ali el-Kârî] sonra şöyle demiştir:

Bu konuda çok çeşitli yollardan gelen meşhur birçok hadis vardır. İşaretin asıl olmasının sıhhatinde şüphe yoktur. Çünkü işaretle ilgili hadislerin bazı isnatları *Sahîh-i Müslim*'de mevcuttur.

Genel olarak, bu [parmağın yumulması] neredeyse mütevatir olacak seviyede olmak üzere altı sahîh kitabında zikredilmiştir. Hatta “manen mütevatirdir” denmesi sahihtir. Öyleyse Allah'a ve Resulüne inanan bir müminin açık nass karşısında illet getirerek bu sünnetle amel etmeyi terk etmesi nasıl caiz olur. **[133]** Ki bu illet, işarete karşı çıkan bazı kimselerden nakledilen şu sözdür: “İşarete kendine ihtiyaç olmayan fazla bir kaldırma vardır. Dolayısıyla terk edilmesi daha evladır. Çünkü namazın temeli vakar ve sakinete üzere kuruludur.”

Bu görüş reddedilmiştir. Zira terk etmek daha evlâ olsaydı, Resulullah (s.a.v.) onu yapmazdı. Çünkü O, sekînet ve vakâr sıfatı hususunda en yük-

76 Tirmizî, “Deavât”, 124.

sek makamdadır. Sonra şüphesiz tevhîd üzere ibadet ile birlikte birleme işareti, nur üzerine nur ve artı bir huzurdur. [Namaz kılan] kişi de buna muhtaçtır. Hatta namazın, ibadetin ve taatin kaynağı budur. Sonra işaretin delillerinden biri de icmadır. Zira ne sahabeden ne de selef âlimlerinden bu meselede, işaretin cevazı ve bu ibarenin sahih olduğu hususunda ihtilaf yoktur. Aksine, imamımız İmam-ı Azam, O'nun iki arkadaşı [Ebû Yusuf, İmam Muhammed], aynı şekilde İmam Mâlik, eş-Şâfiî, Ahmed [b. Hanbel] ve diğer ulemây-ı emsâr⁷⁷ ve muâsir âlimler bu görüştedir. Vârid olan sahih haberler ve hadisler; mütekaddimûn ve müteahhirûn meşâyihimizin açık ifadeleri bu doğrultudadır. Bu konuda muhaliflerin görüşlerine itimat edilmez, çoğunluğun benimsediği bu sünneti terke itibar edilmez. Bu [muhalifler] ise Mâverâunnehir sakinlerinden, Horasan, Irak, Rum ehlinden ve Hint beldelerinden kendilerine taklîdin galip geldiği, [meseleleri] tahkîk ve teyîd etmeyi ihmal eden birtakım kimselerdir.

İmam Muhammed *Muvatta* [rivayetinde] şunu zikretmiştir: Bize Mâlik, Müslim b. Ebi Meryem'den, O da Ali b. Abdurrahman el-Muaviye yoluyla haber verdi ki Ali bin Abdurrahman şöyle demiştir: *Ben namazda çakıl taşlarını düzeltmekle uğraşırken Abdullah b. Ömer beni gördü. Namazı bitirince beni bundan nehyetti ve şöyle dedi: Resullullah'ın (s.a.v) yaptığı gibi yap. Ben de dedim ki Rasulallah (s.a.v) nasıl yapıyordu? O da "Resullullah (s.a.v) namaza oturduğu zaman sağ elini sağ dizi üzerine koyar, parmakların tamamını yumar, başparmağı takip eden [işaret] parmağıyla işaret ederdi. Sol elini de sol dizi üzerine koyardı" dedi.*

İmam Muhammed de «Biz Allah Resulü'nün yaptığı şeyi alırız, bu Ebû Hanîfe'nin de (r.a.) görüşüdür» demiştir.

Bu, işaret etmenin Ebû Hanife ve İmam Muhammed'in -Allah her ikisine de rahmet etsin- görüşü (*mezhep*) olduğu hususunda açık bir ifadedir. Bundan anlaşılan, kendi yanında bulunan bir delilden ve yaptığı bir ta'lilden dolayı Ebû Yusuf'un buna muhalif olduğudur. Sahih olanı en iyi Allah bilir. Fakat eş-Şümunnî, *Şerhu Muhtasari'l-Vikâye*'de,⁷⁸ Ebû Yusuf'un *el-Emâlî*'de "serçe ve yüzük parmağını yumup, orta parmakla başparmağı halka yaptığını ve işaret parmağıyla işaret ettiğini" zikretmiştir.

77 Hicri birinci yüzyılın sonu ikinci yüzyılın başında İslam dünyasının önemli ilim merkezleri olan Medine, Mekke, Kufe, Bağdat, Kahire, Şam gibi şehirlerde ilmi faaliyetlerini sürdüren, görüşlerine fukaha ihtilaflarını konu alan eserlerde yer verilen ve görüşleri fetva ve kazaya esas teşkil eden belli sayıdaki müçtehitlere verilen isim.

78 *Kemâlî'd-dirâye fî şerhi'n-Nukâye*, Takiyüddin Ahmed. Muhammed eş-Şümunnî (ö.872/1468). bk. Özel, *Hanefî Fakihleri*, 190.

Bundan hâsıl olur ki; sahîh ve tercih edilen görüş (*mezhep*), işaret etmeyi sabit görmektir ve işareti terk etmek, tercih edilmeyen (*mercûh*), terk edilmiş bir rivayettir.

el-Hidâye'nin önemli şârihlerinden olan İmam Muhakkik Kemaleddin İbn Hümân şöyle dedi:

“*Sahîh-i Müslim*'de [şu rivayet yer alır]: “*Rasulullah (s.a.v) namazda oturduğu zaman sağ avucunu sağ uyluğuna koyar, parmaklarının tamamını yumar, başparmağını takip eden [işaret] parmağıyla işaret ederdi. Sol avucunu da sol uyluğu üzerine koyardı.*” Şüphe yoktur ki parmakları kapatmakla birlikte avuç içini [dizlere] koymak hakiki manada gerçekleşmez. Allah daha iyisini bilir ama bu ifadeyle kastedilen avuç içini koyup bundan sonra işaret esnasında parmakları yumaktır. [134] İşaretin keyfiyeti hususunda İmam Muhammed'den rivayet edilen de budur. Şöyle ki İmam Muhammed, “kişi serçe, yüzük ve onu takip eden [orta] parmağı yumar. Orta parmağıyla başparmağı halka yapar. İşaret parmağını da dik tutar” demiştir. Aynı şekilde *el-Emâlî*'de de Ebû Yusuf'tan böyle rivayet edilmiştir. Bu, işaretin tashîhinin bir türüdür. Meşâyih'in birçoğundan “asla işaret etmez” rivayeti gelmiştir. Bu ise rivayet ve dirayete muhaliftir. İşaretin keyfiyeti hususunda İmam Muhammed'den rivayet ettiğimiz, Ebû Hanife'nin görüşüdür. Kişinin her iki şahadet parmağıyla işaret etmesi mekruhtur. el-Halvânî'den gelen rivayete göre kaldırmanın nefy, indirmenin de isbat ifadesi olması için, parmağını “lâ ilâhe” ifadesi esnasında kaldırır “illallah” ifadesi esnasında da indirir.” İbn Hümâm'ın sözü bitti.

es-Sıgnâkî şöyle demiştir: İmam Muhammed'in bu konuda, yani işaret parmağıyla işaret etme hususunda *Kitâbu'l-Meşîha*'da açık ifadeleri vardır ve orada Nebi'den (s.a.v.) onun böyle yaptığına dair hadis rivayet etmiş ve sonra şöyle demiştir: “Biz Resullah'ın (s.a.v.) yaptığını yapar ve onun fiilini tutarız. Bu, Ebû Hanife'nin ve bizim görüşümüzdür.” Sonra, daha önce İbn Hümâm'ın İmam Muhammed'den rivayet ettiği gibi işaretin keyfiyetini zikretti ve aynı şekilde bunu Ebû Cafer el-Hinduvânî'ye de isnat etti.

ez-Zâhidî'de ise [şu ifade vardır]: Bizim ashabımızın üçünden gelen rivayetler işaret etmenin sünnet olduğunda ittifak etmiştir. Aynı şekilde [bu görüş] Medine ve Kufeli fakihlerden de rivayet edilmiş ve bu konuda birçok haber ve hadis olunca bununla amel etmek evlâ olmuştur.

Aynı şekilde ashabımızdan es-Serûcî⁷⁹ de böyle nakletmiştir. Sanki onlar muhalefet edenin muhalefetini dikkate almayıp, sahîh hadislere ve açık

79 Ebû'l-Abbas Ahmed b. İbrahim es-Serûcî (ö.710/1310). bk. Özel, *Hanefi Fakihleri*, 124.

rivayetlere aykırı olmasından dolayı muhalifin rivayetine değer vermemişlerdir.

Mevâhibu'r-Rahman sahibi [Tarablûsî] metninde şöyle dedi: Ellerini uylukları üzerine koydu. Parmaklarını yaydı ve sahih olan görüşe göre parmağıyla işaret etti.

Sonra bize göre mutemet olan görüş şudur: Hadis lafızlarının farklı olması nedeniyle, kişi sağ elinin parmaklarını ancak işaret esnasında yumar. Bu şekilde deliller arasında uzlaşma meydana gelir. Zira o delillerin bir kısmı parmakları yummanın, eli dize koymanın başlangıcında yapıldığını gösteriyor. Bir kısmı ise işaret etmenin gerçekleşmesi hususunda ittifakla birlikte, hiç bir zaman parmakları yummanın olmadığını gösteriyor. Bu nedenle, onlardan bazıları parmakları yummadan işaret etmeyi, bazıları da işaret etmeyi istediği esnada yummayı, sonra eski hale dönmeyi tercih etmişlerdir.

Ashabımızın çoğunluğuna göre tercih edilen sahih görüş şudur: Kişi avuç içlerini dizlerine koyar. Sonra kelime-i tevhide ulaştığı zaman serçe ve yüzük parmağını yumar. Orta parmakla başparmağı halka yapar. Nefiy esnasında kaldırarak, ispat esnasında da indirerek şahadet parmağıyla işaret eder. Sonra bu hal üzerine devam eder, çünkü ihtilaf olmaksızın işaret esnasında parmakları yummak sabittir. Ve değiştirileceğine dair de bir emir yoktur. Aslolan ise bir şeyin olduğu hal üzere kalıp, işin sonuna kadar devam etmesidir.

el-Münye şârihi [el-Halebî] şöyle demiştir: İşaretin niteliği, kişinin şahadet esnasında sağ elinin orta ve başparmağını halka yapıp, yüzük ve serçe parmağını yumup işaret parmağıyla işaret etmesi veya elli üç akdetmesidir. Yani orta, yüzük ve serçe parmağını yumarak ve başparmağının ucunu orta parmağının orta mafsalının kenarına koyarak bu sayıya işaret eder gibi yapar. Nefiy esnasında işaret parmağını kaldırır, ispat esnasında indirir.

Bu söz, Resullulah'tan (s.a.v.) sabit olan iki çeşit işaret arasında kişinin muhayyer olduğunu ifade ediyor. Bu güzel bir söz ve güzel görünen bir uzlaştırmadır. İbadet eden kimsenin bir defasında birini, diğer defasında da diğerini yapması gerekir.

[135] Bazıları işaret etmeyi haram olan şeylerden sayarak garip bir şey söyledi. Bu, usul kaideleri ve nakledilen furuun mertebelerini bilmekten kaynaklanan büyük bir hata ve günahdır. Bir mümin için nakli neredeyse mütevatir seviyesinde Resulullah (s.a.v.)'in fiili ile sabit olan bir şeyi haram kılması ve âlimlerin genelinin nesilden nesile öğrettiği şeyin cevazını

men etmesi helal midir?

Hal şudur ki: İmam-ı azam ve öncekilerin cömerti şöyle dedi: “Hiç kimse-
nin, kitap ve sünnetten kaynağını bilmeksizin bizim görüşümüzü alması
helal değildir.” Allah en iyisini bilir.

Bu, Muhakkik Allâme Molla Ali el-Kârî'nin -Allah kabrini nurlandır-
sın, onun makamını cennetlerin en yücesi kılsın- telif etmiş olduğu risale-
den aktarmak istediğimiz şeylerin sonucusudur. Bu risale h.1249 sene-
sinde Rebiulevvel ayında tamamlanmıştır. Allah, Efendimiz Muhammed'e
[s.a.v.], onun ailesine ve ashabına ve tabilerine, bütün zamanlarda salat ve
çokça selam etsin. Hamd âlemlerin rabbi olan Allah içindir.